

۱۵۴۲۰۲
۱۵ - ۱۲ - ۹۲

تاریخ موسیقی ایران
از دستان تا دستگاه

پریسا کرمی

www.ketab.ir

سرشناسه	پرپسا کرپی ۱۳۶۴-
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ موسیقی ایران از دستان تا دستگاه / پرپسا کرپی؛ ویراستار میترا پاکزاد.
مشخصات نشر	تهران: هم آواز، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	۱۹۴ ص: مصور، .
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۴-۱۲-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۱۷۶] - ۱۸۰؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت	نمایه.
عنوان دیگر	از دستان تا دستگاه.
موضوع	موسیقی - ایران - تاریخ و نقد
موضوع	Music-Iran-History and criticism
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۶ ت ۲ ک/۳۴۴ ML
بندی ملی	۷۸۹/۰۹
شماره شناسه ملی	۴۸۹۰۳۸۰

تاریخ موسیقی ایران از دستان تا دستگاه پرپسا کرپی

ویراستار: میترا پاکزاد • آماده سازی و امور فنی پیش از چاپ: فرنوش فصاحت
• طرح جلد: جلیل صادقی اشرفی
چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶ • شمارگان: ۱۰۰۰ • قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان
لیتوگرافی: افست گرافیک • چاپ: علوی • صحافی: سیمی ساز
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۴-۱۲-۱ ISBN: 978-600-7454-12-1

نشر هم آواز: تهران. خیابان انقلاب. بین بهار و پیچ شمیران. پلاک ۴۰۰
طبقه دوم. شماره ۷. کدپستی: ۱۱۴۸۸۷۳۸۴۱
تلفن: ۷۷۶۱۲۹۲۱-۷۷۵۳۲۹۷۳ • دورنگار: ۷۷۶۱۲۶۸۲
www.hamaavaz.com info@hamaavaz.com

تمامی حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد به هر شکلی، بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست

۷	پیشگفتار
۱۱	نگاهی کوتاه به تاریخ ایران
	بخش اول: ایران باستان
۱۷	فصل اول: ایران پیش از ورود آریایی‌ها
۲۹	فصل دوم: مادها
۳۳	فصل سوم: هخامنشیان
۳۹	فصل چهارم: اشکانیان
۴۹	فصل پنجم: ساسانیان
	بخش دوم: استیلای اعراب
۶۹	فصل اول: خلفای راشدین
۷۳	فصل دوم: امویان
۷۹	فصل سوم: عباسیان
	بخش سوم: تشکیل حکومت‌های مستقل
۸۹	فصل اول: آغاز تشکیل حکومت‌های مستقل ایرانی
۹۹	فصل دوم: شکوفایی دوباره ایران
۱۱۷	فصل سوم: دوران تسلط ترکان
	بخش چهارم: عصر صفوی - تیموری
۱۳۳	فصل اول: حمله مغول
۱۴۹	فصل دوم: تیموریان
	بخش پنجم: صفویه
۱۶۹	صفویه
۱۸۳	شرح واژگان و اصطلاحات موسیقی
۱۸۷	کتابنامه
۱۹۱	نمایه

پیشگفتار

تاریخ موسیقی مه‌لعه، سرگذشت موسیقی در خلال روزگاران گذشته تا امروز است. مانند فردی که سرگذشت زندگی خود را از تولد تا کهن‌سالی می‌نویسد، می‌توان سرگذشت موسیقی یک منطقه یا سبک خاصی از موسیقی را نیز از پیدایش آن تا به امروز بررسی کرد. در مسیر مطالعه تاریخ موسیقی دشواری‌هایی وجود دارد که بخشی از آن مربوط به منابع و مراجع است. بخشی از این منابع آثار مستقیم موسیقی هستند؛ آثار ضبط‌شده، پارتیتورها و نت‌نویسی‌ها، کتب و رسالات موسیقی، یادداشت‌های موسیقی‌دانان، مصاحبه‌ها، شرح‌حال‌ها و زندگی‌نامه‌هایی که توسط خود موسیقی‌دانان یا سایر موسیقی‌دانان معاصر آن‌ها نوشته شده‌اند. دانش موسیقی، آهنگشای خوبی برای استفاده از این آثار است. اما برای مطالعه دورن‌نگار منابع این چنینی یا در دست نیست یا تعداد آن‌ها بسیار اندک است. به عنوان مثال، در ایران هیچ اثر ضبط‌شده‌ای قبل از دوران قاجار به دست نیامده است. یا از برخی رسالات موسیقی تنها بخش‌هایی باقی مانده است. در اینجا پژوهشگر ناچار است از منابع غیرمستقیم بهره ببرد. منابعی که موضوع اصلی آن‌ها موسیقی نیست اما می‌توانند به سبب محتویات خود به عنوان شواهدی برای مطالعه تاریخ موسیقی استفاده شوند. از جمله این منابع می‌توان به آثار

باستانی، کتیبه‌ها، نگاره‌ها، سفرنامه‌ها، کتب تاریخی، دیوان اشعار، خاطرات و تذکره‌ها اشاره کرد. مورخ موسیقی با نکته‌سنجی و موشکافی، از خلال این منابع به اطلاعاتی دربارهٔ تاریخ موسیقی دست می‌یابد و البته هنگام استفاده از این منابع به ویژگی‌ها و محدودیت‌ها و نارسایی‌های احتمالی آن‌ها توجه دارد.

هنگام استفاده از دیوان اشعار، باید الزامات شاعر در رعایت قوانین زبانی و تقید به بدیف و قافیه را در نظر گرفت. همچنین باید توجه داشت که تاریخ سرودن شعر با وقایعی که شاعر در حال توصیف آن است چقدر تفاوت دارد. آیا شاعر ویژگی‌ها، موسیقی، زمان خود را توصیف می‌کند؟ یا آنچه می‌سراید شرح زمانه وقوع داستان است؟ یا اینکه خیال‌پردازی‌ها و اغراق‌های شاعرانه چه میزان واقعیت‌ها را تحت‌سجاع خود قرار داده‌اند؟

معمولاً در سفرنامه‌ها، خاطرات، تذکره‌ها، نگارنده تنها به توصیف پدیده اکتفا نمی‌کند و تفسیرهای شخصی نیز وارد می‌کند. این موضوع زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که فرهنگ شخص ناظر با موضوع یا مکانی که در حال شرح آن است تفاوت دارد. هنگام استفاده از این منابع به عنوان منابع مطالعهٔ تاریخ موسیقی باید به وجود این گونه اختلاف‌ها توجه کرد.

برای بهره‌گیری از آثار باستانی، کتیبه‌ها و نگاره‌ها علاوه بر زمینه‌ها و مسائلی مشابه، به علوم مختلفی نیازمندیم:

✱ باستان‌شناسی (Archeology): برای بررسی آثار باستانی.

✱ شمایل‌شناسی (Iconology) یا دانش دریافت اطلاعات از تصاویر: برای مطالعه و کسب اطلاعات از نگاره‌ها، نقاشی‌ها و تمامی مدارک تصویری در دوره‌های مختلف زمانی.

* پالئوگرافی (Paleography) یا دانش قرائت خطوط باستانی: برای رمزگشایی و خواندن کتیبه‌ها، نوشته‌ها و نسخ خطی و دریافت اطلاعات از آن‌ها.

مطالعات تاریخ موسیقی نیازمند همکاری علوم مختلف در کنار موسیقی است تا نتایجی دقیق، معتبر و قابل استناد حاصل شود.

کتابی که در دست دارید بررسی تاریخ موسیقی ایران با همین رویکرد از دوران باستان تا دوران حکومت صفویه است. علت انتخاب این بازه زمانی، تغییرات بنیادین نظام ساختاری موسیقی ایران در دوره قاجار و ورود ایران پیشامدرن را بررسی کرده‌است. کتاب در پنج بخش: ایران باستان، استیلای اعراب، دوران تشکیلی حکومت‌های مستقل، عصر مغول - تیموری و صفویه تنظیم شده که هر بخش شامل چندین فصل به فراخور رویدادهای موسیقی است. در ابتدای هر فصل مفاهیم اصلی تحت عنوان «در این فصل می‌خوانیم» آمده‌است تا خواننده در ابتدای خوانش خود دیدی کلی از فصل پیش‌رو بیابد و به راحتی بتواند بحث را دنبال کند. در انتها نیز، مطلبی مرتبط با فصل برای افزایش دانش و لذت‌بردن بیشتر از مطالعه تاریخ موسیقی آمده‌است. در قسمت نتیجه‌گیری، خط تریجی و سایر تحولات هر بخش، به‌طور مختصر آورده شده تا ارتباط فصل‌ها برای خواننده مشخص‌تر باشد و با کمک گرفتن از آن بتواند خود نیز، روند تحولات موسیقی ایران را در عصر مدنظر پیگیری کند. کتاب با سخنی کوتاه درباره ورود مقوله دستگاه به موسیقی ایران خاتمه می‌یابد؛ و در انتها، پیوستی برای توضیح برخی واژگان تنظیم شده‌است. در فصل‌های نهم، دهم، دوازدهم و سیزدهم در خلال بیان رویدادهای تاریخ موسیقی اشاره‌ای به مباحث نظری شده‌است که نیاز به شرح و بسط بیشتر آن‌ها احساس می‌شد. برای اجتناب از گسستگی مطالب، توضیحات دقیق‌تر و مفصل‌تر در پایان این فصل‌ها با عنوان «توضیح

بیشتر» آمده است.

این کتاب اولین کوشش نگارنده جهت بیان مباحث گاه دشوار تاریخ موسیقی به صورتی مدون تر و زبانی ساده تر از منابع قبلی است و قطعاً خالی از اشکال نیست. هرگونه اظهار نظر، پیشنهاد و انتقاد از سوی موسیقی دانان، دانشجویان، محققان، اندیشمندان و عالمان این عرصه موجب دلگرمی و چراغی پرفروغ برای ادامه راه خواهد بود.

بر خود لازم می دانم از پروین محسن بیگی که در طی نگارش کتاب با خواندن دقیق متن و نظرات خود، مرا در درک بهتر نیاز خوانندگان یاری کرد، میترا پاکزاد به دلیل ویراستاری دقیق و مسئولانه و همسرم جلیل صادقی اشرافی برای همراهی ها و تشویق ها انجام امور گرافیکی و تمامی کسانی که در این مسیر مرا یاری کردند تشکر و قدردانی کنم.

با ادای دین و احترام به تمامی تاریخ دانان و تاریخ نگاران موسیقی ایران که در حفظ و صیانت این میراث گران بزرگ در پییده اند.

پریسا کرمی

زمستان ۱۳۹۵